

Cesta protestantských církví v době náboženské svobody: Pluralismus a postmoderna jako překážka či výzva k misii?

Hovořit souhrnně o cestě protestantských církví je více než troufalé, protože se v ČR jedná o řadu denominací, které se zjevně liší ve svých eklesiologiích, ve věroučných důrazech a spiritualitách. Přesto všechno jde o církve, které se hlásí k dědictví první i druhé reformace a několik z nich má ve svém názvu označení „bratrská“. Tyto církve se dnes liší především ve svých hermeneutických přístupech k Písmu svatému, v pojetí a vykonávání církevní kázně, ve spiritualitě a v míře přizpůsobení se kultuře většinové společnosti. Je více než zřejmé, že protestantské církve nebyly na dobu náboženské svobody připraveny teologicky ani prakticky. Naše víra byla příliš malá na to, abychom věřili, že sovětské totalitní impérium je říší na hliněných nohou a že se i přes množství tanků a nukleárních hlavic může v určité dějinné konstelaci rozsypat.

Náboženská svoboda byla toužebně vyhlášeným a přece nečekaným darem. Doba německé okupace a perioda následných jednačtyřiceti let komunistické diktatury, nám přetrhly kontinuitu života církve, který se více zaměřuje na své misijní poslání uprostřed národa a má ve svém horizontu evangelizaci, zakládání sborů, farností, kazatelských stanic či rozvoj diakonických zařízení a budování sociálních sítí pomoci. Státní dohled nad církvemi vykonávaný od roku 1949 nás zbavil samostatnosti v zaměření služby, v nakládání s financemi ale i otevřených kontaktů a spolupráce se sesterskými církvemi v zahraničí.

Náboženská svoboda přišla nečekaně jako velký dar, který jsme uchopili a začali se postupně učit, jak ho používat. Díky tomu, že za totality nebylo možné investovat do ničeho jiného, než do vlastních modliteben a kostelů, nebyly budovy protestantských církví zpravidla v desolátním stavu a některé z nich byly dokonce opraveny. To, co především chybělo, byly lidské zdroje. Církve neměly připravené pracovníky, kteří by šli do škol, do rozhlasu, do televize, do politiky a do postupně obnovovaných sociálních zařízení. Tento nedostatek se projevuje ještě i dnes po dvaceti letech a je pociťován např. v nedostatku pracovníků pro kaplanské služby v Armádě české republiky, ve Věžeňské duchovenské péči a ve zdravotnictví. Dnes už není problémem, na kterých vzdělávacích institucích pracovníky připravovat. Síť škol s výukou teologických a sociálních disciplín byla podstatně rozšířena. Novým problémem je soudobý materialismus, který se nevyhýbá ani křesťanům a povolání k duchovenské službě je považováno za rizikové a jakoby pro mnohé ztratilo svou přitažlivost. Zároveň finanční podhodnocení pracovníků v diakoniích a různých církevních zařízeních redukuje počty lidí, kteří mají problém zabezpečit své rodiny. Za dvacet let svobody si společnost ještě dost neuvědomila vývoj demografické křivky a potřebu systematického budování domů pro seniory, nemocné a hendikepované.

Teologie a reálný socialismus

Jiným problémem je teologický vývoj protestantských církví a to zejména v jejich vztahu ke společnosti. Dle mého soudu se ukázalo, že již vícekrát v různých článcích diskutovaný

„hromádkovský syndrom“ ovlivnil teologii protestantských církví více, než bylo zdrávo.¹ Profesor J. L. Hromádka byl vlivným učitelem celé generace duchovních většiny protestantských církví. Jeho široce koncipovaná a biblicky fundovaná ekumenická christologie a eklesiologie ve spojení s hlubokou osobní zbožností měly dobrý vliv na protestantismus a to i v sektoru evangelikálních církví. Naneštěstí se rozšířil i Hromádkův vliv politický, který vycházel z obdivu k sociálnímu a mírovému aspektu marxisticko-leninských teorií a Sovětskému svazu. Mnozí lidé prozřeli v době politických procesů 50. let, násilné kolektivizace zemědělství a systematického rozdmýchávání socialistických revolucí na různých místech světa. Žel, nikoli profesor Hromádka. Podvázané ekumenické kontakty umožňovaly výměnu informací pouze s oficiálními strukturami, jako byly Světová rada církví (SRC) a Konference evropských církví (CEC). Tyto struktury byly cele ovládnuty levicovým aparátem, který zdaleka nereprezentoval vysílající církve. Do křesel prezidentů SRC usedli vedle Hromádky dokonce agenti KGB, z finančního rozpočtu byly nakupovány zbraně a podporovány revoluční teroristické guerilly v různých částech světa.² Je zřejmé, že mnozí členové protestantských církví, kteří byli perzekuováni, ztráceli zaměstnání, nesměli studovat, nebo se dokonce dostali do vězení, nemohli s těmito naznačenými přístupy k socialistickým idejím souhlasit. To způsobilo nesnadné rozdělení, které nebylo zcela překonáno ani v době dvaceti let náboženské svobody. Ještě dnes se najdou v protestantských církvích tzv. levicoví „hromádkovci“ jako epigoni ženevské ekumeny, kteří jsou nedůvěřiví k Západu a nostalgicky hledí směrem na Východ. Jsou zde ale i jiné skupiny, které si plně přivlastnily pravicové přístupy a kterým vyhovuje politická svoboda ve spojení s volným ekonomickým trhem tvrdého kapitalismu a to bez jakékoli regulace ze strany státu. Silné diference se dnes stále ukazují v hodnocení světového politického vývoje a ve vztahu k utlačovaným protestantským církvím např. na Kubě, v Rusku, Bulharsku, Řecku, Moldávii aj. Ještě dnes občas v protestantských církvích probleskuje nedokončené odsouzení kolaborace s komunismem a politická i duchovní slepota některých vůdců. To příliš silně kopíruje stav celé české společnosti, která odsuzuje nacismus, holocaust, ale dosud nedokázala povědět jasné slovo o odsouzení fenoménu komunismu, který žel, ovlivňuje společnost dodnes.

Ztráta kontinuity

Náboženská svoboda postavila před protestantské církve silnou výzvu k nové formulaci misijního poslání. Tento úkol ve své většině dosud splněn nebyl a misijní poslání církve ve svobodné společnosti povětšinou formulováno nebylo. Církve v naší zemi jakoby neměly čas na to nejpodstatnější ve svém poslání. Je pravdou, že celých dvacet let jsou udržovány v nejistotě, pokud jde o vrácení majetků či zmírnění křivd komunismu. To, co ukradl jednou totalitní režim, je znovu nyní kradeno režimem demokratickým. Vyrovnání s církvemi se stalo předmětem politických hrátek a volebního boje. Přesto tato situace neomlouvá církve ve věci formulace a neustálého rozvíjení misijního poslání církve.

Církve ztratily kontinuitu a biblickou vizi evangelizace uprostřed společnosti, zakládání nových sborů a kazatelských stanic. Církve dosud nerozvinuly nové metody služby uprostřed

---

¹ Srov. např. MANDLER, E.: Dva velké mezníky: vtělení Krista a VŘSR. LN, 6. 3. 1999. REJCHRT, M.: Vítám pohled zvenčí. LN, 6. 3. 1999. DOLEŽAL, B.: Kapitulantův odkaz Josefa L. Hromádky. LN 27. 2. 1999. UHLÍŘ, J. jr.: Takoví jsme... (Byli?). Protestant 9/1999, s. 18n

² Srov. např. ČERNÝ, P.: *Kristovo dílo spásy jako základ a imperativ misie: Aktivita světové rady církví*. L. Marek, Brno 2006

národa, který spíše než cestou sekularizace, jde cestou náboženského pluralismu. Dvacetiletý vývoj naší společnosti zjevně potvrdil, že očekávané šíření sekularismu se nekoná a že se naopak šíří nové hledání duchovních kořenů a to napříč celým spektrem různých náboženství a filozofií. Dle mého soudu některé protestantské církve ztratily desetitisíce svých členů proto, že se nechaly strhnout na cesty redukce křesťanské zvěsti a vydaly se pochybnými cestami demytologizace kerygmatu a reinterpretace evangelia v kategoriích sekularismu, což mělo přiblížit křesťanství soudobému člověku. Opak byl pravdou. Je možné se přesvědčit, že tam, kde jsou v některých sborech plnější kostely a modlitebny, pak tam působí duchovní, kteří drží a zvěstují jádro evangelia, společné starokřesťanské základy, formulované v biblickém kánonu a interpretované ekumenickými koncily.

V poslední době se objevují v protestantských církvích různá obrodná hnutí, která se zaměřují na duchovní obnovení církve. Jmenovat můžeme především charismatickou obnovu, liturgickou obnovu a obnovu sociální služby.

Jsou postmoderna a pluralismus překážkou či výzvou k misii? Domnívám se, že je možné je přijmout ne jako nepřekonatelné překážky, ale spíše jako hozenou rukavici, která má být zvednuta a na kterou je třeba reagovat. V posledních letech se ukazuje, že protestantský racionalismus a liberalismus se dostaly na měličinu a byla odhalena jejich neplodnost. Postupně se začíná více hovořit o tzv. postliberalismu, který akcentuje postkritický přístup a je určitou cestou k novému ocenění starokřesťanských dogmat na půdě protestantismu.³ Postliberalismus překvapivě oceňuje klasické články víry a autoritu Písma svatého, podobně jako tomu je např. v církvích evangelikálního typu. Je otázkou, zda se zde postupně nerodí nová reformace a jednotnější spolupráce protestantských církví. Na některých teologických fórech teprve po dvaceti letech svobody začínají padat předsudky a začíná se rozvíjet skutečný teologický dialog, který bývá zaměřen i na misii. (Např. Studijní dny Ekumenické rady církví, aktivity České evangelikální aliance, synody Leuenberského společenství protestantských církví a v Praze založené Středoevropské centrum misijních studií). Postmoderna je zajímavá tím, že jí přestává vadit to, co je nadpřirozené a co se vymyká běžným racionalistickým kategoriím. Najednou již není pranýřováno to, co tolik vadilo výuce v socialistickém školském systému, který se svým materialistickým dogmatismem domníval být přísně vědecký a racionalistický. Člověk uvažující v rámci postmoderního paradigmatu zpravidla nemá problém s příběhy o zázracích či s Božím působením, které je někdy těžko měřitelné fyzikálními zákony. V protestantismu se nyní více prosazuje narativní přístup k biblickým textům, který pomáhá postmoderním čtenářům Písma svatého a posluchačům homilií, vstupovat do biblických příběhů.

Deformované uchopení tolerance

Jiným problémem protestantismu je chybné uchopení myšlenky tolerance. Tolerance začala být chápána jako pozice bezbřehosti a beznázorovosti. Luterský teolog Peter Hahne pravdivě říká, že tolerance je zvěstována tzv. teologickými „dobráky“ jako nejvyšší příkázání a misie je oproti tomu vnímána jako něco rušivého. Ten, kdo hájí pevné přesvědčení, je zpravidla hanoben jako fundamentalista. To vede v některých protestantských církvích k tomu, že teologicky konzervativní křídlo si musí nechat líbit z vlastních řad odsuzování,

---

³ VOKOUN, Jaroslav. *Postkritický proud v současné angloamerické teologii*. Vyšehrad, Praha 2009. Viz též VOKOUN, J.: *K rekonstrukci teologie po konci novověku: Postkritický přístup*. Jihočeská univerzita, Scientia, Českých Budějovicích 2008

zesměšňování a obviňování z fundamentalismu. Z požadavku respektovat přesvědčení druhých se časem stal požadavek nemít přesvědčení žádné. Je možné hovořit o „netolerantním dogmatizování relativismu“.⁴ Peter Hahne správně poukazuje na skutečnost, že kdo si není jist svou vírou, je možná ochotný k dialogu, rozhodně však není dialogu schopen. Současná inflace tolerance v církvích vede k úbytku pravdy! Považovat všechny myšlenky a nápady za stejně hodnotné znamená, že lidem velmi brzy začnou být lhostejné.

Sekularizace a pluralismus

V posledních sto letech se skloňovalo slovo sekularizace. Zpravidla se jím označovalo upadání náboženství a jeho odmítání. Historikové a sociologové se zabývali teoretickým rozpracováním sekularizace. Se zvláštní vehemencí se k sekularizačním tendencím přimkla i řada protestantských teologů a začala je používat jako určité zaklínadlo a vysvětlení pro neúspěchy misijního působení církví. Je více než zřejmé, jak naznačuje např. protestantský sociolog Peter L. Berger, že mnozí vycházejí z neověřeného předpokladu, že povaha moderního člověka je nepochybně sekularizovaná a církve se musejí s touto realitou mizení ze scény vyrovnat.⁵ Přijímání nevyhnutelnosti postupu sekularizace a umírání církve se může snadno stát zástěrkou pro evangelizační pasivitu, lenost a rezignaci. Taková pozice nebere v úvahu, že moderní člověk se rychle nasytí své metafyzické osamocenosti a začne znovu zkoumat a objevovat možné přesahy lidského života do sféry transcendentna. Zprávy o smrti Boha, byly skutečně velmi přehnané. Ve srovnání s Evropou se ani v ČR s ateistickým názorem neidentifikoval nadprůměrný počet lidí. Šlo zhruba o pětinu populace.⁶ Zvláště od 60. let se začínají objevovat různá obrodná hnutí uprostřed většiny náboženských systémů a samozřejmě také na půdě protestantských církví. Nelze nezmínit různá křesťanská duchovní probuzení, jako jsou například charismatická obnova, rozvoj evangelikální teologie a spirituality, ekumenické rozšíření kurzů Alfa, vznik studentských hnutí a celé plejády nejrůznějších misijních společností, modlitebních hnutí a para-církevních organizací.

Sekularizační proces je korigován procesy pluralizačními, které vytvářejí určitou atmosféru tolerance a koexistence nejrůznějších náboženských postojů a kulturních paradigmat. Jistě je zde mnoho nebezpečí relativizace pravdy. Skutečná víra, ale relativizaci odolává. Pluralismus dnešní doby sehrává kladnou roli a pomáhá novému rozvoji dialogu a teologické syntézy.

Volkskirche a státní církev, kontra církev vyznavačská

Protestantské církve mají dnes nastavená různá zrcadla, ve kterých mohou vidět sebe sama. Jedním z těchto zrcadel je i neúprosná statistika, která naznačuje u některých protestantských církví hrozivě velké úbytky. Ukazuje se, že v současném prostoru ČR eklesiologický koncept lidové církve dožívá a koncept státní církve je již naštěstí dávno anachronismem. I církve lidové se postupně mění v útvary, které se blíží eklesiologii církve vyznavačské. Protestantské církve v určitém smyslu znovu objevují reformační koncept *Sola fide*, protože těžko mohou počítat s lidmi, kteří se do jejich matrik dostali, takřka proti své vůli. Podle současného zákona o rodině nesmějí rodiče od 15 let věku svých dětí určovat jejich

---

⁴ Srov. filozof Robert Spaemann In: HAHNE, P.: *Konec legrace: Německo na kolenou. Návrat domů*, Praha 2007, s. 48n

⁵ BERGER, Peter L.: *Vzdálená sláva: Hledání víry ve věku lehkověrnosti*. Barrister a Principal, Brno 1997, s. 24n

⁶ VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Grada, Praha 2010, s. 162

náboženskou příslušnost. To znamená, že velmi mladý člověk se svobodně rozhoduje, po které cestě půjde a kam bude patřit.

Ze statistiky provedené v naší republice se ukazuje, že některé menší protestantské církve mírně rostou a nejvíce rostou netradiční křesťanské skupiny (za deset let více, než o 1000 %). Některé tyto skupiny se považují za součást protestantského spektra. Růst se často projevuje, jak říká britský teolog Alistair McGrath, prostřednictvím budování malých skupin – domácích buněk, ve kterých se navazuje na potřeby dnešního člověka jako jsou hlubší vzájemná komunikace, sdílení zážitků, studování Bible, modlitební společenství, posilování ve víře a vzájemná pomoc při řešení každodenních problémů.⁷ Jde o naplňování potřeb současného člověka rozvíjením koinonie, tedy způsobem, který je často v tradičních protestantských církvích podceňen.⁸

Dnes se řada sborů a farností stávajících protestantských církví postupně proměňuje v církve vyznavačského typu, kde aktivní jádro sboru bere na sebe zodpovědnost za další vývoj a z motivů osobní víry buduje koinonickou církev a zapojuje se do společné služby. Ostatní členové lidových církví postupně mizí a často je těžší je oslovit evangeliem, než oslovit lidi sekularizované. Pro současné protestantské církve je vážnou výzvou v době svobody, zbavit se pocitů jakékoli nadřazenosti a odvážně vstoupit na duchovní tržiště naší země, kde se samozřejmě budou potkávat s mnoha jinými nabídkami. Ve srovnání se situací prvotní církve nás může napadnout otázka: Není nakonec dnešní pluralismus bližší situaci 1. století po Kristu, než kterékoli doba minulého století?

Závěr

Z biologie víme, že tam, kde je život, existuje také reprodukce. Bible často používá příměry z přírody. Pokud je život v církvi, dochází k reprodukci. Pokud nepředáme a neoslovíme druhé tím, co věříme, musíme počítat se zánikem. Živý organismus se reprodukuje a obnovuje. V tomto procesu hrají důležitou roli duchovní hnutí – „*proudy obnovy*“, jak je nazývá ve své knížce katolický teolog Peter Hocken.⁹ Tato hnutí jsou výzvou pro tradiční církve a současně sama tradiční církve potřebují. Bez obrodných hnutí sbory často umírají a tyto proudy obnovy se bez církve často vylijí z břehů a způsobí více problémů než užitku. Naneštěstí teologické fakulty v ČR stále ignorují potřeby soudobých církví tím, že ještě nenalezly odvahu zařadit do svého studijního curricula výuku teologie misie a nevěnují dostatečnou péči kontaktům a studiu obnovných hnutí.

I když se nám to patrně nelíbí, v současné společnosti se stalo náboženství a s ním spojená spiritualita, spotřebním předmětem. Jak to vyjadřuje teolog Henry Maier, když lidé chtějí k Bohu, chtějí, aby to byl v dnešní době „jednodušší, rychlejší a klidnější Bůh, jehož by si mohli připravit v mikrovlnce“.¹⁰ Pohoršením pro mnohé zůstává kříž a tak to jistě být má. Na rozdíl od církví je ale Ježíš i mezi našimi spoluobčany poměrně populární, protože je, z jejich pohledu

---

⁷ McGRATH, Alistair E.: *The Future of Christianity*. Oxford, Blackwell 2002

⁸ ČERNÝ, P.: Misijní podoba církve dnes. Nepublikovaná přednáška proslovená na 4. Synodu leuenberského společenství církví, Praha 24. 11. 2006

⁹ HOCKEN, Peter. *Strategie Ducha? Výzva obnovných hnutí pro tradiční církve*. Karmelitánské vydavatelství, Kostelní Vydří 1998

¹⁰ Srov. LYON, David. *Ježíš v Disneylandu: Náboženství v postmoderní době*. Mladá fronta, Praha 2002, s. 195n

sociologickým pluralistou. Vychází vstříc lidem na okraji společnosti a ženám, staví se proti tehdejšímu organizovanému náboženství a je pro ekonomickou spravedlnost. V různých muzikálech a literatuře přichází Ježíš kontextuálně oblečen do šatů naší kultury. Evangelikální církve se dnes musejí ptát, jakého Krista zvěstují a jakého ve svých sborech žijí. Na druhé straně si však všechny církve mohou uvědomit, jak říká David Lyon, že v dnešní době má velký význam vyprávění příběhů, že důležité místo mají city člověka, a že spiritualita je velmi žádaná v rozlámané době chladné racionální společnosti.¹¹ Možná, že to povede církve k tomu, aby se přidaly k protestu proti do sebe zahleděné narcistní moderně a daly prostor biblicky uzemněné náboženské zkušenosti. V tom vidím výzvu dnešního pluralismu a postupující postmoderny.

ThDr. Pavel Černý, Th.D.

Předneseno na HTF UK na konferenci Duchovní život ve svobodné společnosti: Dvacet let náboženské svobody u nás. Praha 10. 3. 2010

---

¹¹ Srov. LYON (2002), s. 211